

Krásná kniha za časů první republiky

Gustav Erhart

Tradice novodobé české, bibliofilsky pojaté knihy, zakotvená v tolik pro ni příznivé, dekorativní manýrou prostoupené éře secese, měla své plynulé pokračování i v době poválečné, nebo lépe řečeno meziválečné. Hlavní zásady bibliofilských „opěrných bodů“ zůstaly zachovány, změnila se jen podoba výtvarného tvarosloví, sledující namnoze již principy moderních uměleckých směrů, ze kterých se i na tomto poli prosazoval zejména expresionismus, civilismus, kubismus a později také surrealismus.

Jmen významných a dodnes ceněných výtvarníků, věnujících se exkluzivní knižní výpravě, bylo povícero a mnohdy i jediná jejich práce dokáže vypovědět o hlavních charakteristických rysech toho kterého „ismu“ více než dlouhé teoretické pojednání.

Zastavíme-li se tedy (bohužel jen v krátkém a nutně selektivním přehledu) u několika takovýchto osobností, bude zde nepochybně na nejpřednějším místě vhodné jmenovat Josefa Váchala (1884–1969), umělce, jehož specifický, většinou k „mystický zacílenému“ expresionismu tíhnoucí slovesný i výtvarný projev, přesvědčivě dokládají prakticky všechny jeho raritní tisky. Jmenovitě *Mor v Korčule* s padesáti (sic!) celostránkovými barevnými dřevoryty, vytištěný v roce 1927 v pouhých osmnácti výtiscích; *Mystika čichu* z roku 1920 s ručně kolorovanými dřevoryty pro každý z deseti exemplářů, nebo autorovy válečné paměti *Malíř na frontě*, které, provázeny dvačtyřiceti tentokrát „jen“ černobílými dřevoryty, vydala jako svůj soukromý tisk roku 1929, v počtu 457 kusů, jeho přítelkyně, grafička Anna Macková. Úmyslně podrobněji už nezmiňujeme nejznámější Váchalovy knihy jako *Krvavý román* či *Šumava umírající a romantická*, které, podobně jako některé další, se v nedávných letech dočkaly reprintů. Naopak můžeme ještě připomenout Váchalovu výzdobu knihy *Volání do kosmu* jeho o devět let staršího kolegy Aurela Vlacha (vlastním jménem Emanuela Haunera) ze sdružení Sursum nebo román *Mučedník touhy* od spisovatele Emanuela Lešehrada (vlastním jménem Josefa Marii Emmanuela Lešetického šl. z Lešehradu), který podobně tíhl k okultismu. I tuto běžně, „ne-bibliofilsky“ vydanou knížku z roku 1919 zdobí na brožované obálce „tajuplný“ původní (!) černobílý dřevoryt, díky kterému je zainteresovanými zájemci kvitována i její cena blížící se dvěma tisícům korun. Obdobně je tomu u odborné příručky z roku 1941 *Praktický výtvarník*, do které její autor, Váchalův epigon a „všeumělec“ Emmerich Al. Hruška, nechal přidat i jeden Váchalův, rovněž černobílý, celostránkový grafický list.

Neoklasicistní výtvarné tendence, intenzivně se rozvíjející zejména po první světové válce, lze chápat jako snahu o posunutí realistické tvorby do nové dimenze a ustálit jejich výraz „v přesné obrysové kresbě, která násobí plasticitu objemové modelace a spolu s mělkým obrazovým prostorem se podílí na reliéfním efektu kompozice“ (H. Rousová). Máme za to, že tuto definici lze použít i na některé, z civilismu vycházející způsoby tehdejší výzdoby knižní, kde jako příklad mohou dobře posloužit (ač se opět nejedná o klasické bibliofilie se vším všady) v linorytu provedená obálka Václava Rabase (1885–1954) pro román *Bláznivý měsíc* od Františka Kropáče z roku 1927 nebo obálka a titulní kresba Zdeňka Rykra (1900–

1940), pro soubor drobných črt Michala Mareše nazvaný *Policejní štábla*, vydaných nakladatelstvím Obelisk již o tři roky dříve. Naopak ke zcela nesporným, tedy k bibliofilským tiskům katexochén v tomto výtvarném pojetí, patří tady Erbenova *Kytice*, vydaná v edici Atlantis roku 1940, obšírněji zmíněná již v tomto seriálu dříve.

Už v prvních letech 20. století mimořádnou měrou poznamenal umělecké směřování naší výtvarné avantgardy také příklad francouzského kubismu. V oblasti knižní výzdoby se nejprůkazněji projevil v tvorbě Josefa Čapka (1887–1945), kde román jeho bratra Karla *RUR* (1919) a kunsthistorické úvahy S. K. Neumanna *Ať žije život* (1920) jsou toho nad jiné výmluvným důkazem. Zvláštní symbiózu kubismu a futurismu potom představuje i další Neumannova, Josefem Čapkem vyzdobená kniha *Sen o zástupu zoufajících*, vydaná v Aventinu Otakara Storch-Mariena roku 1921. S originálními linoryty na pevné kartonové obálce, předsádkovém papíře i v samotném textu, dosahuje dnes na aukcích již cenu blízkou šesti tisíc korun. Jen pro zajímavost uvedme, že jiná, tentokrát Čapkovými barevnými linoryty vyzdobená kniha od Thomase de Quinceye *Levana a matky žalu*, vydaná J. Florianem ve Staré Říši roku 1927 ve dvou stech výtiscích, byla údajně nabízena (neúspěšně) v jisté loňské dražbě již za sto osmdesát tisíc a Apollinairovo *Pásmo*, s jeho patnácti linoryty z roku 1919 za „pouhých“ třicet šest tisíc korun.

Od konce dvacátých let se houstnoucí mraky na politické i společenské scéně stále zjevněji dotýkají i sféry zdánlivě imunní a intaktní, tedy sféry bibliofilie, kde své místo nachází i další z nových uměleckých směrů, básníkem Guillaumem Apollinaiem již dříve výstižně pojmenovaný, surrealismus. Jeho zacílení a ponor do zjitřené a nepřestajně atakované lidské psýchy nutně hledá pojistný ventil, který se promítá nejen do tvorby literární, ale i do oblasti výtvarné, tedy zejména do malby, kresby a s ní blízce související tvorby grafické. Tento proud je již výrazně vzdálen radostné a optimismem naplněné atmosféře raných let dvacátých; jeho představitelé vypovídají často jazykem plným temných metafor a enigmatických šifer o hluboké vnitřní tenzi a deprimujících vizích časů příštích. Takové jsou třeba básnické sbírky Richarda Weinera *Mnoho nocí*, vydané v Aventinu s abstraktně pojatými pěti kresbami Josefa Šímy (1891–1971) již roku 1928, nebo *Zátiší s kulichem herbářem a kostkami*, která, v úpravě Františka Muziky, vyšla bez ilustrací tamtéž roku následujícího. Je pozoruhodné jaký „posun“ doznalo za tak krátkou dobu kresebné mistrovství Šímovo u výše jmenované knihy, porovnáme-li je s výzdobou pro knihu *Lidé z baru* od francouzského autora Louise Delluca vycházející roku 1925. Patrně nejhledanější a nejdražší jeho knihou, jejíž výzdoba plně souznívá s duchem hravého poetismu a jejížž prvních třicet exemplářů, s ručně kolorovanými a podepsanými kresbami, dosáhlo již před dvaceti lety plných sto tisíc korun.

Tímto krátkým, a zdaleka ne úplným přehledem, končíme ohlédnutí za bibliofilskými aktivitami, které lze jistě chápat i jako nedílnou součást celkového kulturního směřování dvaceti let tzv. první republiky. Jejím koncem samozřejmě tato činnost milovníků krásné knihy nekončí, s mnohdy nemalými obtížemi a zatížením cenzurními zásahy pokračuje dále a nový rozmach zaznamenává již v krátkém období let 1945 až 1949. Pak nastává nucený útlum a novým státním zřízením organizovaný a pečlivě prováděný dohled. Bibliofilie je nadlouho chápána jako „buržoazní přežitek“, zábava pro neužitečné zpátečnické snoby, kterým je cizí budovatelské úsilí a boj o světlé zítřky komunistických rovnostářských ideálů.

Autor je básník, publicista a člen Spolku českých bibliofilů.

Text byl původně publikován ve Tvaru, obtýdeníku živé literatury.